Mathematici uit de Zuidelijke Nederlanden in den vreemde

bron: Robert Halleux, Carmélia Opsomer en Jan Vandersmissen (red.), Geschiedenis van de wetenschappen in België van de Oudheid tot 1815. Gemeentekrediet / Dexia, Brussel 1998

Reeds vroeg hebben kunstenaars en geleerden uit onze streken hun kunnen enkennis ver buiten de landsgrenzen uitgedragen en onderwezen. Paulus van Middelburg (1445-1533) werd omstreeks 1479 door de Venetiaanse Republiek uitgenodigd om in Padua astronomie te onderwijzen. Judocus Clichthove, geboren te Nieuwpoort in 1472 en overleden te Chartres in 1543, trok, na studies te Leuven,naar Parijs om er zich te vervolmaken. In samenwerking met zijn leraar Jacques Lefèvre d'Etaple (ca. 1455-1537) publiceerde hij met commentaar Boëthius'Arithmetica en de Algorismus van Sacrobosco. Die trend zette zich door in de 16deeeuw, en we zien hoe verschillende mathematici, vaak om zeer uiteenlopende redenen, hun vaderland verlieten en in den vreemde hun wetenschappelijk werkvoortzetten.

Bockstaele

Een van hen was Johannes **Stadius**, **geboren te Loenhout op 1 mei 1527**. Na studies aan de Leuvense universiteit vinden we hem te Antwerpen, vanwaar hij inaugustus 1554 vertrok naar Turijn. Twee jaar later was hij terug in Brussel, waar hij astronomische waarnemingen verrichtte. In 1556 verschenen te Keulen zijn Ephemerides novae et exactae, met een lovend voorwoord van Gemma Frisius. Vanaf 1559 verbleef **Stadius** te Luik aan het hof van de prins-bisschop Robrecht van Berghen. Hoe lang hij er bleef is niet duidelijk, maar zeker niet tot na 1562. In1565 werd **Stadius** benoemd tot professor van wiskunde en oude geschiedenis aan de Leuvense universiteit. Ondertussen waren de Spaanse Nederlanden in 1562 te Douai een tweede universiteit rijker geworden. In 1570 begon men er ook het onderwijs van de mathematica te organiseren. In afwachting van een definitieve benoeming inviteerde men een aantal professoren ‘es ars mathématique’, om een deel van het onderwijs te verzorgen. Het waren, naast **Stadius**, de Fries Phicdagus, de Duitser Johannes Stenius en de Schot Jacob Cheyneius. Het was uiteindelijk deze laatste die in 1572 op de leerstoel mathematica werd benoemd. **Stadius** zwierf ondertussen van de ene stad naar de andere, van Antwerpen naar Gent, en dan naar Brugge. In 1576 was hij in Parijs, waar hij deelnam aan een concours tot het begeven van een leerstoel wiskunde aan het Collège Royal. In 1568 had de bekende anti-aristoteliaan Petrus Ramus (1515-1572), sinds 1551 ‘lecteur royal’ in wiskunde, een testament gemaakt, waarin hij het grootste deel van zijn vermogen bestemde voor een nieuw te stichten leerstoel in wiskunde binnen het Collège. Hij stipuleerdedat er elke drie jaar zowel de zuiver mathematische vakken als de astronomie zouden behandeld worden. De kandidaten moesten Grieks kennen en op de hoogte zijn van de niet-mathematische vrije kunsten. Om de drie jaar zou een concours worden gehouden, waarvoor iedere wiskundige die aan de genoemde eisen voldeed, uit welk land dan ook, zou kunnen inschrijven. Na de dood van Ramus op 26 augustus 1572 werd diens testament niet direct tot uitvoering gebracht. Pas op 15 juli 1576 werd voor het eerst een examen tot het begeven van de Ramusleerstoel ingericht. Er waren drie

kandidaten: Maurice Bressieu (1546-1617), Guillaume Postel(1505-1581) en **Stadius**. De leerstoel werd uiteindelijk toevertrouwd aan Bressieu, maar op grond van zijn prestaties werd ook **Stadius** nog hetzelfde jaar benoemd tot Geschiedenis van de wetenschappen in België van de Oudheid tot 1815'lecteur royal', met dezelfde bezoldiging als de andere koninklijke professoren. Slechts drie jaar heeft **Stadius** mathematica kunnen onderwijzen aan het Collège Royal: hij overleed te Parijs op 17 juni 1579. De belangstelling van **Stadius** ging vooral uit naar de astronomie. Zijn enige specifiek mathematische publicatie is een bewerking van Ramus' Arithmetica, verschenen te Parijs in 1577. Ze werd herdrukt in 1581 te Parijs met als titelArithmeticae libri duo a Io. Stadio recognita, en nogmaals te Leiden in 1581.

Hallyn

De 'Leuvense' ontvangst: het instrumentalisme

Johan van Staeyen (**Stadius**) van Loenhout (1527-1579) was, voor hij wiskundige en astronoom werd van de hertog van Savoye en van de prins-bisschop van Luik, Robert van Bergen, en voor hij als professor aan het Collège Royal te Parijs werd aangesteld, een leerling van Gemma Frisius. Vanuit sociaal oogpunt bekeken, was hij dus vertrouwd met de twee belangrijkste plaatsen waar men in de loop van de 16de eeuw astronomie beoefende: de universiteit en het hof. In de Efemeriden van 1556 erkent hij duidelijk een geocentrische kosmos, vermits hij spreekt over de beweging van de zon en de retrograde beweging van de planeten. In dit kader verwijst hij de lezer echter naar de Narratio prima van Rheticus, citeert hij Copernicus voor de precessie van de equinoxen en gebruikt hij - om de breedte te bepalen - de Prutenische Tafels, opgesteld door Erasmus Reinhold (de eerste die op De Revolutionibus waren gebaseerd). In 1560 publiceerde hij de Tabulae Bergenses, genoemd naar de prins-bisschop van Luik, met de bedoeling een instrument aan te reiken dat gemakkelijker te consulteren zou zijn dan Reinholds Prutenische Tafels. In de Tabulae Bergenses wordt een geocentrisch wereldbeeld (het bestaan van een achtste sfeer en de beweging van de zon) gecombineerd met belangrijke ontleningen aan Copernicus (herhaling van bepaalde waarnemingen, maar ook van de opvatting van de daling van de abside van de zon naar de aarde of van de precessie van de equinoxen). Stadius situeert de vooruitgang van de astronomie eerder in de verbetering van de berekeningen dan in de ontwikkeling van nieuwe theorieën.